

דן וישניצר, מחנה מעבר סוסנוביץ 1939-40

מחנה מעבר סוסנוביץ 1939/40 – 322 אסירים יהודים שהיו כלואים ושחררו הודות ליחסו ההומני של מפקד המחנה נעלמו בחקר השואה כאילו שלא היו קיימים. הסיפור האישי של אחד מן האסירים האלה. דן וישניצר

מחנה מעבר סוסנוביץ 1939-40

322 אסירים יהודים, שהיו כלואים ושחררו הודות ליחסו ההומני של מפקד המחנה, נעלמו בחקר השואה כאילו שלא היו קיימים. הסיפור האישי של אחד מן האסירים האלה

דן וישניצר, מחנה מעבר סוסנוביץ 1939/40

בספטמבר 1939 אסרה הגסטאפו בפראג שלוש מאות עשרים ושניים יהודים (בעלי אזרחות פולנית ובעלי אזרחות פולנית-לשעבר) ואלה הגיעו בראשית נובמבר לעיר הפולנית סוסנוביץ בשלזיה העילית הכבושה והוחזקו במחנה מעבר (Dulag) עד לפיזור המחנה ושיחרור האסירים בראשית פברואר 1940. למרות שבין האסירים היו חולים כרוניים וקשישים, כולם שרדו, כי המפקד של המחנה, ס.ס. האופטשרפיהרר (Hauptscharfuhrer) פרנץ נובק גילה יחס אנושי ואפילו יחס של כבוד כלפי אסיריו ופעל לשיחרורם.

פרשה זו, יוצאת דופן בתולדות הרייך השלישי, נעלמה מידיעתם של ההיסטוריונים כאילו לא התרחשה. אמנם יש ביד ושם זכרונות אישיים של כמה מן האסירים האלה ונכתבו אפילו ספרים על פרוייקט ניסקו, הקשור בעקיפין עם מחנה סוסנוביץ, אך לא נעשה נסיון – על כל פנים ידוע לי – להבהיר את הרקע הפוליטי ולהאיר את דמותו של המפקד נובק.

כאחד האסירים במחנה מעבר סוסנוביץ אני כותב את סיפורי ומנסה להציל פרשה זו מן הנשיה. זאת לכבודם של האסירים האלה ולכבוד המפקד פרנץ נובק. אולי חוקר השואה יצליח יותר ממני לעלות על עקבותיו ולאתר את פרטיו, בכדי שהעם היהודי כנוהג יוכל לכבד את זכרו כאחד ממציליו.

הרהורים היסטוריים

הגם שהסכם מינכן דן בצ'כוסלובקיה ולא ביהודים הוא היה נקודת-מפנה היסטורית: מאז ניתן להיטלר אור ירוק לעצב את אירופה לפי השקפת עולמו ורק עם הפלישה לפולין נדלק אור אדום, כאשר מפייסים עמדו על טעותם. אולם לעומת הסכנה של הרס אירופה, נדחקה בעיית היהודים בעיני בריטניה וצרפת לשוליים. לכן יש לראות את מינכן כשלב ראשון של תכנון השואה.

בתי סוהר בפראג

לא הייתי בבית כאשר שוטר צ'כי מסר לבעלת הדירה הודעה עבורי: לבוא לתחנת המשטרה הקרובה, שם אני רשום כחוק, לסדר איזה עניין פורמלי. למרות שידעתי שהגסטאפו אסרה יהודים ערב ראש השנה, לא חשדתי בכלום. יכולתי להתחמק ועם המראה ה"ארי" שלי להציע את עצמי לאיכר בכפר צ'כי ככוח עבודה – כמו שעשו לא מעטים. אבל החינוך האזרחי חייב אותי להישמע להזמנת המשטרה הצ'כית. אזרח שומר-חוק מציית לשומרי החוק. הלכתי למשטרה, שם נאמר לי ששוטר יקח אותי למרכז הגסטאפו ואין לי מה לדאוג – עניין של יום-יומיים. כאשר השוטר מסר אותי לזקיף, חייל ס.ס. במדים שחורים, זה ניסה למנוע את כניסתי בנימוק שאינני יהודי, ואין לי מה לעשות כאן. העמדתי אותו על טעותו. בפנים נאלצנו לעמוד שעות עם הפנים אל הקיר בלי לזוז – תרגיל בשבילי ועיניי עבור המבוגרים. קראו לכל אחד לשיחה אצל פקיד גסטאפו, ששאל האם אתה מתכוון להגר. אמרתי לו כן, יש לי רשיון עליה של ממשלת פלסטנה הבריטית – ואני מתכוון לעלות אחרי ראש השנה. לשיחה כביכול עניינית זו לא היה כל המשך.

לבסוף לקחו אותנו אל בית הכלא הגדול בפראג, פנקרץ, והכניסו אותנו לאולם גדול, שלא היה די גדול כדי לאפשר לנו לישון לילה שלם, ונאלצנו להתחלק לשתי קבוצות, שהתחלפו בחצות הלילה. מיד התגבשה בתוכנו חבורה של יוצאי תנועות הנוער הציוניות מכל הצבעים, מבית"ר ועד השומר הצעיר. חבורה מאד מגובשת, למרות הדעות השונות של חבריה. חבורה שמשפיעה בכושר להחליט ולארגן על חיי האסירים הרבה מעבר לכוחה המספרי.

בערב יום הכיפורים החליטו חברי החבורה לוותר על מחצית מנת הלחם היומית כדי להגדיל לאסירים הצמים את הסעודה המפסקת. מנת הלחם – לחם טוב – היתה ארבע מאות גרם ליום. האוכל הוגש לנו על ידי סוהרים צ'כיים, שלא העלימו את אהדתם כלפינו.

עידן של אי-ודאות מוליד שמועות, שמצאו אוזן קשבת בין האסירים, אך חברי החבורה היו מאד מסוייגים לגבי חרושת השמועות.

כעבור שבוע העבירו אותנו מפנקרץ לבית הכלא בכיכר קרלק במרכז פראג (כמה עשרות אסירים לא היו בפנקרץ והוחזקו כל העת בבית הכלא הזה). שם גרנו בתאים, שמונה איש לתא, כאשר אחד מהם מונה לזקן התא והוא אחראי כלפי הנהלת בית הכלא למשמעת, לנקיון ולציות להוראות של הנאצים. היה צפוף אך לכל הפחות יכולנו לישון לילה שלם.

היו לי בין האסירים שלושים קרובים: בן-דוד שורש גרינואלד, סטודנט לרפואה ומדריך לשעבר בתנועת הנוער שלי תכלת-לבן; אביו חולה סכרת; ועוד בן-דוד ארבין סובה. סובה מונה לקלפקטור (מרוקן הדליים), תפקיד שאיפשר לו להבריה (בשותפות עם סוהרים צ'כים) מכתבים החוצה ופנימה ועתונים פנימה – מאד חשוב, כי היינו מנותקים מן העולם.

קיבלנו עבודה: מיון של אלפי מכשירי רדיו שהגסטאפו החרימה מיהודי פראג. עם הזמן איפשרו לנו לשלוח ולקבל מכתבים (דרך צנזורה) ואפילו חבילות של מזון ולבוש. גם אני קיבלתי חבילת לבוש ומגפיים שיותר מאוחר, בחורף הפולני, הגנו עלי מפני התקררות. ביום 27.10.39 העירו אותנו מוקדם וציוו עלינו לארוז ולקחו אותנו לתחנת הרכבת המרכזית בפראג והעלו אותנו, תחת משמר, לרכבת בקו פראג-מורבסקה אוסטרבה בצפון מורביה. למה דווקא ביום הזה? ידענו שלמחרת היום הצ'כים יחגגו את חגם הלאומי ושהנאצים מתכוננים להפגנה צ'כית רבתי.

מה שהתרחש ביום 28.10.39 נודע לנו רק אחרי המלחמה: הסטודנטים הצ'כים התארגנו להפגנה גדולה, אלפים מהם נאסרו והוכו, מאות סטודנטיות צ'כיות נילקחו לשדה התעופה רוזיניה ושם נאנסו על ידי חיילי ס.ס.; היטלר ציווה על סגירת כל האוניברסיטאות הצ'כיות, שנותרו סגורות עד התבוסה של הרייך השלישי. פינו אותנו יום לפני כן, כי הגסטאפו היתה זקוקה לכל מקום פנוי בתוך בתי הכלא.

אינטרמצו במורבסקה אוסטרבה

במורבסקה אוסטרבה גרנו בבית המשפט המחוזי במשך שלושה ימים. מיד הגיעו אלינו נציגים של הקהילה היהודית בעיר ובישרו לנו שרוב יהודי העיר הוגלו לניסקו במזרחה של פולין הכבושה, ועובדים שם בתנאים מחפירים כעובדי כפיה במסגרת של פרוייקט של אדולף אייכמן, ששמו הוא "הרפובליקה היהודית", ושגם אנחנו אמורים להישלח לשם.

ואמנם, ביום 31.10.39 העבירו אותנו לתחנת רכבת של רכבות משא, העמידו אותנו במיפקד ואנשי גסטאפו שפכו אלינו מבוך של איזמים וקללות, כגון על כל אסיר בורח יוצאו עשרה להורג. ציוו עלינו לרוקן את הכיסים מכל כסף ודברי ערך. הכל הוחרם. למען הרייך השלישי? קרוב לוודאי שלא, כי מכל המבנים הנאציים, הגסטאפו היתה המושחתת ביותר.

העלו אותנו לקרונות בקר, ארבעים איש בקרון ודלי אחד. נסענו והגענו לקטוביץ, עיר הבירה של שלזיה הגרמנית, ומאז כיבוש פולין גם של שלזיה הפולנית העילית. עמדנו בקטוביץ עשרים וארבע שעות והמתנו להמשך הנסיעה לניסקו, אלא כעבור נסיעה של פחות מחצי שעה הגענו לעיר הפולנית השכנה – סוסנוביץ.

למה לא נסענו לניסקו?

הגענו לסוסנוביץ ובתוכנו הסתובבו כל מיני שמועות בקשר לניסקו, כגון: החמרת השמירה של משמר הגבול הסובייטי. זה, כנראה, נכון כשלעצמו, אך לא היה זה קשור לפרוייקט ניסקו. או: התפרעות של כנופיות שוד ורצח פולניות במחוז לובלין. אולי זה היה נכון, אך לא היה לכך כל קשר לפרוייקט ניסקו. אחרי המלחמה נודע, מתוך מסמכים נאציים, למה אדולף אייכמן נאלץ לוותר על הפרוייקט שנשא את השם "הרפובליקה היהודית". ניסקו נעדרה כל תשתית לוגיסטית ותברואתית ולכן המבנים הנאציים השונים במחוז לובלין מחו בברלין נגד הבאתם, לפי הפרוייקט של אייכמן, של רכבות יהודים כעובדי כפיה. לא מתוך רחמנות, אלא כנראה מתוך חשש שהיעדר תשתית תברואתית עלול לסכן את כל המחוז לובלין. למחאה של הצבא, ה-ס.ס., המשטרה והגסטאפו הצטרף גם המושל של הגנרל גוברנמן הנס פרנק. אכן, אייכמן נאלץ לוותר.

מחנה מעבר (Dulag) סוסנוביץ

כאשר צעדנו מתחנת הרכבת אל המחנה בירכו אותנו יהודים מתוך חלונות הבתים וריחמו עלינו (בידיש) "יהודים צ'כים מסכנים".

המחנה הוקם בתוך אולם ענקי, שמלפנים היה שייך לבית חרושת לטקסטיל בשם שנה (Schona). בתוך האולם היו דרגשים חד-קומתיים מכוסים בקש. מאחורי קיר היו שירותים פתוחים וגם ברזים לרחצה. אנחנו, החבורה של יוצאי תנועות הנוער, בחרנו לעצמנו את הדרגשים הכי מרוחקים מן השער. משם אפשר היה לראות מי נכנס בשער מבלי להיראות.

הכרנו את מפקד המחנה: האופטשרפיהרר ס.ס. פרנץ נובק

קצין צעיר, אולי בשנות השלושים. לפי הניב הגרמני שלו הוא כנראה היה ממחוז הניב השלזי, הכולל גם את איזור הסודטים המזרחי. על המבט הראשון נראה נמרץ, אך רק בנוכחותם של ממונים עליו התחזה למפקד קשוח – בדרך כלל הופעתו היתה נחושה אך שקטה.

פעולתו הראשונה: הוא מינה מתוך האסירים הנהלת המחנה: דוקטור דישה, ציוני פעיל ידוע מברנו, בירת מורביה; דוקטור בורד, כתב כפראג של אחד העתונים הגדולים בוורשה וגם הוא ציוני פעיל; דוקטור אנוך, ציוני פעיל; מר אטינגר, פעיל בהנהלת הקהילה היהודית במורבסקה אוסטרבה; מר הכטר, אף הוא מקהילת אוסטרבה. אילו האסירים בעצמם היו בוחרים בהנהלה, לא יכלו לשפר את בחירתו של נובק. ההנהלה בחרה מתוכה את מר הכטר לזמן המחנה ובחירתו אושרה על ידי נובק. נובק הנהיג התעמלות בוקר (פרט ליום א') עד גיל חמישים וחמש, בהדרכתו של מר רבינר, מעמל מקצועי. זה כלל גם תרגילי סדר, ונובק שיבחה את רמת הביצוע והעיר שבפלסטינה אנחנו נהיה חיילים טובים.

נובק הזמין את משה מרין, ראש הקהילה היהודית בסוסנוביץ (עשרים וחמישה אלף יהודים מתוך מאה ושלושים אלף תושבים) וגם ראש היודנראטים בשלזיה העילית והטיל עליו את הדאגה לכלכלת האסירים, לתברואה ולהקמת מלאי של תרופות בסיסיות וחומרי-חבישה, על מנת ששמונת הרופאים והסטודנטים לרפואה יוכלו להגיש עזרה רפואית. התרשמו טוב ממר מרין, שדיבר עם נובק ועם אנשי הגסטאפו כשווה בין שווים. אולם יותר מאוחר שמענו שמרין, כמו רוב היודנראטים, מואשם בשיתוף פעולה עם הנאצים בארגון המשלוחים של היהודים למחנות המוות.

היחסים בין נובק ובין חברי ההנהלה של המחנה היו ענייניים ומכובדים. נובק הטיל על המנצח לילינפלד להקים מקהלה ששרה שירי-עם גרמניים והגיעה לרמת ביצוע גבוהה ושרה שירים בשני קולות. לא נאסר עלינו לשיר גם בעברית.

בכל שבוע הלכו קבוצות של עשרה אסירים תחת משמר לבית המרחץ של הקהילה היהודית כדי לזכות במקלחת חמה. הלכנו לעבוד. היו בינינו בעלי מקצוע כגון מסגרים, נגרים ומכונאים שסודרו במקומות עבודה קבועים. אולם רוב האסירים סודרו למקומות עבודה שונים ומתחלפים. מקום העבודה הנעים ביותר היה במשטרה, הן מבחינת היחס האנושי והן בגלל תוספת מזון.

מקום העבודה הגרוע היה בסיס של ה-ס.ס. שם התקיים קורס של קדטים. בעצם לא עבדו שם, כי מה שכינו שם "עבודה" היה ללא תכלית, אלא שהיינו חייבים לבצע את כל ה"עבודה" בריצה, ומי שכשל בקצב הריצה קיבל מכות, לפעמים מכות רצח. לי יצא לעבוד שם רק פעם אחת ועבורי היה זה אימון ריצה, אך נורא היה לראות איך מכים יהודים מבוגרים.

פעם אחת עבדתי בסיס של ה-ס.ס. משנת 1934, כאשר היטלר חיסל את הפיקוד העליון של ה-ס.ס. בגלל הומואיזם, ה-ס.ס. הפכה לגלגל החמישי בעגלה הנאצית. החיסול הזה היה גם משום שלהיטלר לא היה נוח ש-ה-ס.ס. היתה יתר על המידה פרולטרית בתקופה בה היטלר ניבנה על ידי בעלי המפעלים הגדולים ובעלי הבנקים. בערב חג המולד שטפתי בסיס של ה-ס.ס. את בית המדרגות ובסיום העבודה ניגש אלי הרס"ר בדברי נועם ועידוד: "הרם את הראש! הכל יסתדר על הצד הטוב ביותר! ודאי הייתי רוצה לראות הערב עם המאם שלך – עוד תראה אותה!"

קראתי בזכרונותיו של אסיר אחר שעבר באותו המקום יום לפני כן וננזף והושפל על ידי אותו הרס"ר. כנראה המראה ה"ארי" שלי הביך את הנאצים כמו שמאידך גיסא מה שכונה "מראה יהודי טיפוסי" הניע אותם לאלומות.

מי שמר על המחנה?

כאשר באנו אל המחנה שמרו עליו שוטרים מן העיר אסן. הם גילו את החבורה של יוצאי תנועות הנוער בדרגשים הכי מרוחקים מן השער ובאו אלינו. התברר שהם סוציאליזמוקרטים לשעבר, שמסתייגים מן המשטר הנאצי ואוהדים את היהודים. התיישבו איתנו על הדרגשים. הורידו את הרובים (הלא טעונים) מן הכתף, נתנו לנו להחזיק ברובים, ודיברו. לדעתם, מלחמה זו לא תסתיים במהרה; האיטלקים לדעתם יבגדו כמו שבגדו במלחמת העולם הראשונה. הסובייטים החמירו את שמירת גבולם ויורים אש חיה על יהודים שמנסים לברוח מפולין הכבושה. אלא שאחוות העמים הזאת בין השוטרים הסוציאליזמוקרטים ובין האסירים לא נעלמה מן העין הפקוחה של הגסטאפו, וכעבור שבועיים הוחלפו השוטרים מאסן בשוטרים "פולקסדויטשה" מן העיר אופלן שבפולין העצמאית, שהיתה מאוכלסת ברוב גרמני. השוטרים האלה היו קשוחים יותר ולא חשודים באהדה ליהודים, אך ידענו להישמר ולא זכורות לי תקריות איתם.

נובק יוזם מופעי בידור ואמנות במחנה

לנובק נודע – יש להניח מתוך שיחותיו עם חברי ההנהלה – שבין האסירים יש כוחות בידור, ציור בזק, טנור אופרה, והמקהלה שהוא הקים, ולכן יזם מופע. היות והמופע מצא חן בעינינו, הביא למופע הבא את ידידתו הגרמניה מקטוביץ והמופעים בשעות אחרי הצהרים הפכו לתכנית קבועה, הן של נובק והן של המחנה.

נובק אהב שלושה שירים: להיט גרמני סנטימנטלי "טיפות גשם שדופקות על חלוננו" ולהבדיל – "א יידישע מאמע" ושיר לא ידוע לרוב האסירים ששר אחד האסירים, בגרמנית, שיר אמונה של אם יהודיה בממלכת הצארים, אמונה באלוהים "כי גדול הוא אלוהינו". כאשר הושרו שני השירים בעלי תוכן יהודי, הבחנתי כי פניו של נובק הרצינו. שני השירים האלה לא היו בשבילו בידור. יש להניח שנובק בחר את מועדי המופעים בימי "בטוחים", כלומר בהם לא היתה סכנה שיופיעו ממונים שלו.

יהודי סוסנוביץ

רוכלים יהודים הגיעו עד שער המחנה ומכרו דברי מאפה. אך הגיעו גם סתם יהודים והזקיף לא הפריע למיפגשים על יד השער. יהודי המקום טענו שמאז הכיבוש הגרמני מצבם השתפר, כי הגרמנים לא מרשים לפולנים להתנכל

ברחובות, כמו שזה היה בפולין העצמאית. הם טענו שגם במלחמת העולם הראשונה, כאשר הצבא של הקיסר וילהלם השני עבר את סוסנוביץ בדרך לחזית המזרחית, גם אז היחס של החיילים הגרמנים היה "תקיין". ההכשר שיהודי המקום נתנו לנאצים היה קצת מוזר, כי כמה ימים אחרי כיבוש סוסנוביץ הנאצים שרפו את בית הכנסת הגדול בעיר. כמו שאנחנו בפראג לא היינו מודעים ששום חוק גרמני יגן עלינו מפני האלימות הנאצית, כך יהודי סוסנוביץ, יותר משנה לפני ועידת ואנזה, הישלו את עצמם באשליות.

לנובק היה שלישי – אוברשרפיהרר ס.ס. באר

בשני ימים שנובק נעדר מן המחנה, הופיעו שלישי באר. אדם אלים, גס רוח ואנטישמי בלתי מרוסן. באותם היומיים הצליח באר להשאיר מאחוריו שני אסירים מתבוססים בדמם ואיברים שבורים. אחד הקורבנות היה אפילו חבר ההנהלה של המחנה, מר אטינגר. כאשר נובק חזר הוא שאל את הרופאים מה קרה. הם הסבירו לו. הוא רק אמר שיראה לבאר מי כאן המפקד; את ברא לא ראינו יותר. נובק הודיע לחברי ההנהלה, כי הוא עומד לנסוע לברלין ולנסות לשכנע במקומות הרלוונטיים שיש לפזר את המחנה ולשחרר את האסירים.

יותר משנה לפני "הפתרון הסופי" הנאצים בדקו רעיונות שונים כיצד אפשר להתפטר מן היהודים

יש הסבורים שהנאצים החלו מיד אחרי ועידת מינכן לתכנן את ההשמדה התעשייתית של יהודי אירופה. אולם בו בעת התרוצצו בהנהגת הרייך השלישי גם רעיונות אחרים כיצד להתפטר מן היהודים, בעיקר על ידי הגירתם. מסמכים נאציים שנתגלו בברלין לפני חודשים מספר, מגלים שחשבו ליעד למחנה אושוויץ אופי של מחנה מעבר עבור יהודים מהגרים, כאשר ההגירה תמומן על ידי יהודי ארצות הברית... על רקע זה יש גם לראות את האישור שנתן ראש הגסטאפו בקטוביץ, דוקטור גיזה, למפקד מחנה המעבר סוסנוביץ האופטשרפיהרר ס.ס. נובק לפעול בברלין למען פיזור המחנה הזה ושיחרור האסירים, בתנאי שיהגרו מן הרייך.

בהיעדר נובק הממונים עליו הפכו את סוסנוביץ למחנה ריכוז

כאשר נובק שהה בברלין ופעל שם לשיחרור האסירים, שני גנרלים של ה-ס.ס., שהיו ממונים על נובק, הפכו את מחנה סוסנוביץ למחנה ריכוז וניתקו כל קשר בין האסירים ובין העולם: האופטשטורמפיהרר ס.ס. גרונר (Hauptsturmführer SS) והאופטשטורפיהרר ס.ס. פרייהר פון אונגר (Hauptsturmführer SS) (Freiher von Unger). הם הופיעו בעיקר באמצע הלילה, העמידו אותנו המפקד ואיימו על חיינו. לי היתה שיחה אישית עם גרונר, שהחזיק בידו כמה ספרונים שאמי שלחה לי, ספרונים של בית ההוצאה "רקלאם", של משוררי הקלאסיקה בגרמנית מלסינג עד הדרלין, ושאל אותי לשם מה אני צריך את הספרונים האלה. הבטתי לו ישר בעיניים ועניתי "כדי לקרוא בהם". הוא מסר לי את הספרונים, הסתובב ולא אמר כלום. יהודי צעיר, שלא נראה יהודי כלל וקורא ספרות קלאסית גרמנית – זה כנראה הביך את גרונר. אחרי שנובק חזר מברלין הוא הסב מחדש את המחנה למחנה מעבר. את שני הגנרלים לא ראינו יותר.

הבשורה של נובק

נובק כינס אותנו למפקד והודיע: "מי שרוצה לעבור לקראקוב (גנרל גוברנמן), חופשי ללכת". בערך ארבעים אסירים, בעיקר אלה שיש להם משפחות בקראקוב, הלכו. "הנהלת המחנה תשגר משלחת לברטיסלבה שתנהל משא ומתן עם שלטונות סלובקיה ועם הג'וינט היהודי שעדיין פועל לברטיסלבה כדי להשיג עבור כל האסירים מיקלט מוגבל בזמן עד להגירתם". הרכב המשלחת: דוקטור גישה, דוקטור בורד, דוקטור אנוך. (ובתו של דוקטור בורד, שבינתיים הגיעה לסוסנוביץ). המשלחת חזרה כעבור מספר ימים מברטיסלבה, לאחר שהשיגה את יעדי שיגורה. ביום 4.2.1940 בשעות הבוקר צעדנו תוך שירה אל תחנת הרכבת, כאשר המפקד נובק מלווה אותנו במכונית השרד שלו, עולה איתנו לרכבת בקו סוסנוביץ-ז'ילינה ונוסע איתנו עד לגבול הסלובקי, שם הוא ניפרד מחברי ההנהלה בידידות ובכבוד.

אין זאת אגדה – כל שלוש מאות עשרים ושניים האסירים שרדו ויצאו לחופשי.

אך בהיסטוריוגרפיה של השואה אין להם זכר.

מאז נעלמו עקבותיו של נובק. יתכן שהממונים עליו, שסלדו מיחסו האנושי אל האסירים, נקטו אז בצעד המוקבל כלפי קצינים זוטרים שהשקפתם הנאצית היתה לדעתם לקויה: העברה לחזית המזרחית.

אין קשר בין האופטשרפיהרר ס.ס. פרנץ נובק, המפקד של מחנה המעבר סוסנוביץ, ובין פרנץ נובק, יד ימינו של אדולף אייכמן

בחיפוש אחרי תיעוד לגבי מחנה המעבר סוסנוביץ ולגבי מפקדו פרנץ נובק, העלתי את האפשרות שאחרי ועידת ואנזה אפילו האופטשרפיהרר פרנץ נובק, המפקד של מחנה המעבר סוסנוביץ, עלול לשנות את עמדתו מתוך שיקולי התקדמות בתוך ה-ס.ס. ולכן רציתי לברר האם יש קשר בין נובק מסוסנוביץ ובין פרנץ נובק, יד ימינו של אייכמן. פניתי לכמה גורמים, אולם תשובה קיבלתי אך ורק מן המוזיאון לשואה בווישניגטון.

"בקשר למכתבך אלינו מיום 15.8.1989: מפקד המחנה נובק בהחלט איננו זהה עם פרנץ נובק, עוזרו של אייכמן. ב-1940 פרנץ נובק עסק ביישוב מחדש של סלובנים מקורינטיה, אוסטריה, בסלובניה. עד להעברתו להונגריה במרץ 1944, פרנץ נובק מעולם לא היה מוצב בפולין הכבושה... למידע עבודך: פרשת ניסקו לא מוזכרת... במוזיאון אין תיעוד אחר על סוסנוביץ".

אין תיעוד לקיום מחנה מעבר סוסנוביץ 1939/40

למרות פניית אישים ומוסדות בארץ ובחו"ל, שאמנם הניבו עצות בעלות ערך רב לאן לפנות, מצאתי תיעוד על עצם קיומו של Dulag סוסנוביץ, פרט לתקשורת פנימית של ה-ס.ס. והגסטאפו בה מוזכר קיום של מחנה מעבר בסוסנוביץ עם שלוש מאות אסירים, שאמורים להישלח עם קבלת ההוראה לניסקו. פירושו של הדבר הזה הוא שאייכמן, אחרי שברלין ביטלה לו את "הרפובליקה היהודית", המשיך להיאבק על קיום הפרוייקט הזה.

סיפורי האישי הוא בעצם סיפור שולי

אני מודע לכך שבן תשע-עשרה, במצב גופני ובריאותי מעולה ובעל מראה "לא יהודי", שעבר את שלושת חודשי המחנה בסוסנוביץ מבלי שנתקל אפילו פעם אחת באלימות מילולית, לא כל שכן פיזית – איננו מסוגל לתאר את הסבל של האסירים המבוגרים, כי סבל זה לא פגע בו. ההדגמה הקולעת של הבעיה היא, כפי שניזכר, העבודה בבסיס ה-ס.ס.: "העבודה בריצה", שעבורי היתה אימון ריצה ועבור המבוגרים מכות רצה. לכן אני מבקש סליחה מן האסירים שסבלו.

אישים ומוסדות שפניתי אליהם בקשר למחנה סוסנוביץ

דוקטור (פרופסור) יהודה באואר, דוקטור ליויה רוטקורכן, יד ושם.

US Berlin Document Center (Berlin); International Tracing Service (Arolsen); Der Bundesminister des Innern (Bonn); Zentrale Stelle der Landesverwaltungen (Ludwigsburg); Bundesarchiv (Koblenz); Auswärtiges Amt (Politisches Archiv) (Bonn); Svaz protifasistických bojovníků (Praha); Institut für Zeitgeschichte (München)